

Noucentisme i anglofília: Matthew Arnold en l'obra pedagògica de Joan Palau Vera (1905-1919)

Sílvia Coll-Vinent*

Resum

L'estudi confirma la influència del sistema educatiu derivat de les doctrines de Matthew Arnold (i Thomas Arnold) a Catalunya, importades pel pedagog noucentista Joan Palau Vera (1866-1919) i experimentades al col·legi Mont d'Or (1905-1912). S'argumenta l'afinitat del model arnoldià amb la concepció noucentista d'educació, sòlidament vinculada a la cultura i a la instrucció cívica i moral. Complementen l'estudi dos annexos: el primer inclou les tres gloses que Eugeni d'Ors (*Xènius*) va dedicar a Palau amb motiu de la seva mort; el segon és un text d'Eladi Homs que mostra la pervivència del model d'educació noucentista de base arnoldiana, encara en els anys 30 del segle passat.

Paraules clau

història de l'educació, noucentisme, Eugeni d'Ors, Joan Palau Vera, col·legi Mont d'Or, Matthew Arnold, Culture and Anarchy, Thomas Arnold

Recepció de l'original: 23 de juny de 2009

Acceptació de l'article: 19 d'agost de 2009

Introducció¹

Un 10 de gener de 1906, després d'haver acomiadat a don Francisco Giner de los Ríos, Xènius escrivia al *Glosari* (Ors, 1996a):

Figureu-vos que don Francisco hi havia estudiat, a Barcelona..., fa mig segle. Era la de son record la Barcelona burgesa, esquifida, sòrdida, del Jardí del General, de la Universitat al carrer del Carme, de les rifes de l'Hospital, de les muralles. I ara s'ha trobat davant els ulls la Barcelona nova, la postexposicionista, la del Catalanisme, la de l'agregació, la de la Sagrada Família, la del projecte d'enllaços, la dels museus, la dels grans emprèstits, la de La Neotípia, la del Mont-d'Or.

La llista de realitzacions barcelonines del nou segle es tancava amb l'esment al Mont d'Or, un col·legi d'elit que havia fundat feia poc Joan Palau Vera, al barri de la Bonanova². Des del primer any del *Glosari*, Palau entrava a formar part de la galeria de noucentistes que havien de contribuir, amb la seva obra educativa, a donar forma al programa del Pantarca, presidit per una clara voluntat d'intervenir en la pràctica educativa de la Catalunya del seu temps (Jardí, 1967, p. 62; Fullat, 1988, p. xxxiii-xxxvi, xxxiii, xxxvi-xxxviii). Així és com Xènius presentava el seu amic (Ors, 1996b, p. 260):

(*) Professora de literatura a la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull. És autora de diversos estudis sobre la influència d'escriptors anglesos en la literatura catalana d'entreguerres. Adreça electrònica: scollvinent@filosofia.url.edu

- (1) Una versió molt primitiva d'aquest treball es va llegir en el seminari *Lectura, tradició i vida filosòfica. A propòsit de George Steiner*, que va tenir lloc a la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull el 6 i 13 de març de 2008. L'estudi que ara es presenta s'inscriu en el projecte FF12008-03522/FILO (*Traducción, recepción y literatura catalana durante el régimen franquista, 1939-1975*). Agraïxo l'assistència del personal de la Biblioteca Rosa Sensat i de l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, i l'ajuda generosa de Conrad Vilanou.
- (2) El Mont d'Or estava situat «en el punto culminante del Turó, en terreno despejado y de vasto horizonte sobre el mar, la ciudad y la montaña [...] por su privilegiada situación, reúne todas las ventajas de un establecimiento de su índole instalado en el campo, y por sus rápidas y constantes comunicaciones con el centro de Barcelona». Ocupava un xalet espaiós al carrer del Carril, cantonada Modolell, «rematat per una petita cúpula de pissarra de reflexos daurats, de la qual devia derivar el nom de Mont d'Or que era possiblement el del xalet» (Domènech, 1995, p. 88-89; Domènech, 2008, p. 28; Galí, 1978, p. 65).

Octubre s'acosta i ja el nostre mestre d'estudi noucentista (ell abarcarà, per ventura, més extensió de Noucents que tots nosaltres) s'ha tancat dins el seu castell, a batallar.

El seu castell porta un nom molt bonic, però és una torre molt confortable.

El seu batallar és també cosa heroica, i dramàtica, vista així, en conjunt; però se teixeix, a través dels dies, i a través de les hores dels dies, d'una aital sèrie de treballs afortunats, d'invencions, de construccions, i de riure, i creixement, i fortalesa de canalla, que ja ell, més que Lluita, se diria festa quotidiana i joies esport.

Tampoc d'aquell, del lluitador, se diria que ho és, a primera vista. Tan esvelt, tan dolç, tan essencial i irremediament elegant! —Una de les característiques del Nou-cents és aquesta: com que som clàssics, sabem no estridir la nostra energia en violència, sinó rimar-la en elegància. —En Palau t'he vist en aquesta matèria el do. —Jo he assistit en això a proves definitives. Jo l'he vist a l'estranger abillat ab robes de basar i botines de 9'95 pessetes. I res, tan elegant, l'home.

Palau encarnava la idea del gentleman: elegància, classicisme, urbanitat; afegides a una formació a l'estranger, aquestes qualitats el feien l'home perfecte per ocupar-se, amb el seu col·legi, de l'educació de les elits catalanes, les escollides per propagar l'obra ben feta més enllà del país:

Un Col·legi com el d'en Palau —reblava Ors al final de la glosa— és el destinat a proveir-nos, no solament de bons inventors i exploradors, mes també de bons agregats d'ambaixada. I és per a això la cosa més excelenta que el mestre d'aquest estudi sigui, com a bon noucentista, enmig de la batalla elegant. (Ors, 1996b, p. 261)

Alexandre Galí, il·lustre pedagog de filiació orsiana, descrivia Palau com un home de temperament reservat, amb «la contenció i la mesura pròpia d'una persona d'esperit i educada amb un cert refinament» (Galí, 1978, p. 62). Nascut a Veneçuela, fill de família d'homes de negocis, Palau es va educar a Barcelona, en un ambient confortable i burgès. Tenien a casa una institutriu austríaca, Mariana Kernasi, amb qui es va casar i va tenir dos fills. El seu pare, català, va regentar un comerç d'exportació i importació a Puerto Caballo, encara que vivien a València, «a 400 metres sobre el nivell del mar, davant d'un paisatge bellíssim», segons ens explica Pau Vila, un altre il·lustre pedagog i amic, de qui traiem les poques dades que sabem de la vida de Palau abans de tornar a instal·lar-se a Catalunya (Rovira, 1989, p. 101). Palau va començar com a viatjant de comerç per Amèrica, i ho va deixar després de convèncer la família —li agradava molt la música— per anar a estudiar a Alemanya. Allí va conèixer Lluís de Zulueta, un dels amics i col·laboradors d'Ors en la primera etapa d'actuació noucentista (Jardí, 1967, p. 63, 71). Arran d'aquest contacte, segons explica el mateix Vila, Palau s'interessa per la pedagogia i ve a Catalunya a fundar el Mont d'Or³. El ric català d'Amèrica renunciava així al seu medi social per lliurar-se de ple a l'educació, «amb una mena de vocació religiosa, com cercant en l'educació un mitjà per a contribuir a l'elaboració d'un món més perfet». Seria una vocació, d'altra banda, estimulada pels dèficits de l'ensenyança rebuda, com resumeix Galí, reportant les paraules de Palau:

Primer en una escola d'un desordre espantós, després una altra d'una congregació religiosa però d'un avoriment absolut, i per últim en un internat a cent metres de la presó vella en sortir del qual per a tornar al món dels homes alguns hem estat els que havem pogut pronunciar les paraules del Dant en sortir de l'infern: "E quindi uscimo a riveder le stelle." (Galí, 1978, p. 62)⁴

(3) Vegeu Ors (1988a), reproduït en l'Annex I.

(4) Palau va fer els primers estudis en un col·legi situat a un extrem del Passeig de Gràcia, del qual recorda «un professor de molt mal geni, petit i rabiós, que pegava fort i el qual contemplàvem candorosament amb un sentiment mescla de temor i de respecte. El director era un sacerdot que no tenia cap prestigi i que, per últim, cansat d'una lluita estèril contra el desordre, va plegar el Col·legi». Del nou col·legi, per-

Llicenciat en Filosofia i Lletres, la trajectòria professional de Palau Vera corre paral·lela a la figura d'Eugeni d'Ors⁵. Palau participà en les principals plataformes orsianes: fou des del 1915 professor, i per un temps, director de l'Escola Superior de Biblioteccàries; va ensenyar geografia a l'Escola d'Alts Estudis Comercials i a la Universitat Industrial⁶; va col·laborar a *Quaderns d'Estudi*, la revista de la Direcció d'Instrucció Pública de la Mancomunitat de Catalunya⁷; per al Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona va publicar dues obres divulgatives de geografia⁸. Fins al final de la seva vida, assistia regularment al Seminari de Filosofia de Barcelona dirigit pel seu mestre (Ors, 1947, p. 71). En aquesta estreta col·laboració professional destaca un episodi: Palau és l'autor de la versió catalana, traduïda de l'anglès, del primer volum de la Biblioteca Filosòfica dirigida per Ors, *Les relacions de Joan Lluís Vives amb els Anglesos i Anglaterra*, encarregat amb aquest propòsit al professor Foster Watson⁹. La tria era ben significativa en el marc del programa noucentista, fortament arrelat en l'obra pedagògica, ja que Watson, investigador de la història de l'educació, era el divulgador de les doctrines pedagògiques de Joan Lluís Vives (1492-1540), i el qui va presentar l'humanista valencià com a pioner del mètode inductiu d'ensenyament¹⁰.

tanyent a una congregació religiosa, esmenta les lluites entre *emperadors* i *cònsols* per ocupar els llocs de les dignitats de la classe, de les quals es va sentir completament al marge; no recorda cap mestre que aconseguís interessar-lo, i moltes hores d'avoriment, només suavitzat per les oportunitats de veure funcions teatrals. Els seus pares el van treure, i va acabar finalment en un internat, prop de la presó, on va cursar el batxillerat, en un ambient de salvatgisme que el va fer patir molt, fins i tot físicament (Palau, 1917).

- (5) Palau va realitzar tots els estudis de la Llicenciatura de Filosofia (secció Filosofia) a la Universitat de Barcelona, entre el setembre de 1903 i l'abril de 1912, si bé no va tramitar mai l'expedició del títol corresponent. En el moment d'accedir a la Facultat de Filosofia i Lletres, el 1903, tenia 37 anys. Aquesta informació —que agraeixo a Laura Vara— ens permet deduir la data de naixement, fins ara desconeguda, de Joan Palau Vera: 1866.
- (6) El 14 d'agost de 1918, el Consell Permanent de la Mancomunitat, a proposta del Departament d'Instrucció Pública, el va nomenar, amb caràcter interí, professor de l'Escola d'Alts Estudis Comercials, per als cursos de Geografia, Etnografia i Colonització; Palau va prendre possessió del càrrec l'1 de desembre de 1918, segons consta en l'expedient de «D. Juan Palau i Vera» dipositat a l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (Q-542). A la mort de Palau, Alexandre Galí, administrador de la Universitat Industrial, va proposar a Pau Vila organitzar els estudis geogràfics a Catalunya (Rovira, 1989, p. 102).
- (7) A més dels records de la seva experiència educativa, ja esmentats, a *Quaderns d'Estudi* va publicar, entre 1916 i 1917, la traducció i adaptació de diverses parts de *Nature Study for Grammar Grades*, de W. S. Jackman, sota el títol comú *L'exploració metòdica de l'ambient físic*; va traduir-hi *El meu credo pedagògic*, de John Dewey (V, 1917, p. 129-134 i 252-259) i va publicar-hi dos estudis: «Els instituts geogràfics de Suïssa» (VIII, 1918, p. 81-86) i, pòstumament, «Un assaig d'aplicació del mètode Montessori a la Casa de la Maternitat de Barcelona» (20 de maig de 1914) (XI, 1920, p. 1-17).
- (8) *Resum de geografia d'Europa* i *Resum de geografia d'Amèrica*, tots dos publicats en 1915; *Els continents colonials* (1918).
- (9) *Les relacions de Joan Lluís Vives amb els Anglesos i Anglaterra*. Publicacions de l'Institut de Ciències, Institut d'Estudis Catalans, 1918. Amb una nota que diu: «L'original del present volum, escrit per l'autor amb destí a la present Biblioteca, ha estat vertit al català per D. Joan Palau Vera, Llicenciat en Filosofia i Lletres», i l'avertiment següent: «Una part de les faltes d'impressió d'aquest volum així com alguns errors que hi han lliscat, no difícils de salvar pel bon sentit del lector, en sa majoria, són explicables per les circumstàncies de l'actualitat europea, que han portat greus retards i extraviament de proves i correccions a les fronteres. Alguna indecisió ortogràfica té paral·lela explicació degut al període de reforma i canvi que ha travessat el català durant la impressió del llibre». Volum primer de la Biblioteca Filosòfica (Filosofia, Psicologia, Història de la Filosofia), dirigida per Eugeni d'Ors. El segon volum (encara que amb data anterior, de 1917), i darrer publicat en el període en què la va dirigir Ors, fou *La Natura i l'història: lliçons professades als cursos monogràfics d'alts estudis i d'intercanvi: semestre de primavera de 1916*, a càrrec del positivista Pedro Dorado Montero.
- (10) Foster Watson (1860-1929) és l'autor de *Vives on Education: a Translation of De tradendis disciplinis* (1912) i *Vives and the Renaissance Education of Women* (1912), a més de molts articles especialitzats sobre l'humanista i pedagog en revistes angleses, italianes, espanyoles i catalanes. Va fer conferències sobre Vives a València i a Barcelona: vegeu l'entrada corresponent del *Oxford Dictionary of National Biography*. En el temps de la publicació de *Les relacions de Joan Lluís Vives amb els anglesos*, Watson era professor

Vivint en «l'àmpla atmosfera del veritable internacionalisme», segons afirmava Watson en la introducció del llibre, Vives culminaria a Anglaterra una carrera d'educador i humanista, per ocupar-se de la instrucció de la reina Caterina i la seva filla Maria¹¹. La doctrina pedagògica de Vives havia d'inspirar certament la visió noucentista del gentleman, que tant d'Ors com Palau miraven de construir a través del projecte educatiu destinat a l'elit catalana.

Durant els anys de la gran guerra, Palau es va dedicar, a més a més de l'ensenyança, a la redacció d'un bon nombre de manuals escolars –de geografia, sobretot, però també d'altres matèries– elegantment editats per Seix i Barral¹². Molts d'ells han sobreviscut fins ben entrats els anys cinquanta. Una mort prematura, per malaltia, esdevinguda el novembre de 1919, va posar fi a la tasca valuosa de Palau. A l'enterrament assistien les seves deixebles i amigues, les bibliotecàries de Catalunya –explica Ors–, per acomiadar «un bon mestre que, després de mort, creava encara nous valors» (Ors, 1947, p. 132-133). A *La Veu de Catalunya*, Xènius li dedicava tres emotives gloses (Ors, 1988a, b, c)¹³. En la sessió d'homenatge que es va celebrar al cap d'uns mesos al Seminari de Filosofia, Ors agraià l'obra del deixeble, el qual definia com «un espíritu rebelde que sabia dar normas de vida, fundando una nueva pedagogía»¹⁴.

emèrit de l'University College de Gal·les (Aberystwyth) i del Gresham College de Londres. De Watson, l'Institut d'Estudis Catalans havia publicat anteriorment *The Spanish Element in J. L. Vives* (Arxius de l'Institut de Ciències, any II, núm. 1, 1913): vegeu-ne la ressenya d'Andreu Nin, «Lluís Vives i l'ensenyament» (*Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, setembre de 1915, i *Quaderns d'Estudi*, núm. 4, gener de 1916; a Nin, 2008, p. 59-61). En castellà, se'n va publicar el *Tratado de la enseñanza* (Madrid, La Lectura, 1918?) i «Lluís Vives: el gran valenciano» (1492-1540) (*Hispanic notes and monographs*, 4; Oxford University Press, 1922). El 17 de maig de 1930, Tomàs Carreras i Artau dedicava a la memòria de Watson la sessió de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, en què es presentava un epistolari inèdit de Vives (*Litterae vivorum eruditorum ad Franciscum Graneveldium*, de Henry de Vocht, professor de la Universitat de Lovaina).

- (11) Vives se sentí profundament atret per Anglaterra, com demostra el fet que dediqués al rei Enric VIII la seva edició comentada del *De Civitate Dei de Sant Agustí*, i de respondre de seguida a la invitació d'anar a Anglaterra. Va arribar-hi a la primavera de 1523; va estudiar al col·legi Corpus Christi d'Oxford, i va ser sovint requerit per la cort d'Enric VIII, fins que arran de la separació amb Caterina d'Aragó, va haver de marxar del país, el 1528: vegeu Watson, 1918. El primer traductor de Vives al català fou Josep Pin i Soler, amb la seva versió dels *Diàlechs* (Barcelona, Llibreria antiga i moderna de S. Babra, 1915; edició bilingüe llatí-català). Es tracta d'una summa de la bona educació dels adolescents; sobre l'educació del gentleman, vegeu els dos darrers diàlegs, XXIV (*Educatio – L'Educació*), p. 430-259, i XXV (*Precepta educationis – Regles d'educació*), p. 460-467. N'extrec un fragment del primer: «Sé qu'els gentils-homens del meu bras han de ser ben criats i fer cortesia als altres, cedintlos pas, acompanyantlos fins a la portalada de llurs casals, treyentlos lo capall davant d'ells [...] car en eixa bona criaença's funda la diferencia entre'l noble y'l vilatà, l'un avesat a eixes coses que li son propies, mentres que'l vilatà de costums rústiques no te traça de ferles». Contemporàniament a l'estudi de Watson, es va publicar en català l'assaig «Del summe equilibri de Lluís Vives», de Pere M. Bordoy-Torrents (*Quaderns d'Estudi*, IX, 1919, p. 321-339).
- (12) Dins les Publicaciones escolares y vulgarización de conocimientos, de Seix i Barral, Palau hi va publicar els manuals següents: *Aritmética: primer grado* (1913), *Aritmética: segundo grado* (1913), *Aritmética: tercer grado* (1914), *Geometría: estudio de la forma* (1914), *Geografía de España y Portugal* (1915), *Geografía universal* (1915), *Estudio experimental de algunos de los animales que se encuentran en la casa, en el jardín o en el campo y en la granja* (1915), *La educación del ciudadano* (1918). Hi traduiria, a més, la *Geografía humana* (1914), de A. J. Herbertson. En la col·lecció *Vidas de Grandes Hombres*, dirigida per Gaziel, hi publicaria les obres següents: *Vida de Cristóbal Colón* (1914), *Vida de Napoleón* (1914), *Vida de Alejandro Magno: entresacada de Plutarco, Arriano, Quinto Curtio, etc.* (1914), *Vida de Julio César: entresacada de Plutarco, Suetonio, etc.* (1917), *Vida de Stephenson* (1918). En les publicacions escolars de Seix i Barral, Ors hi va publicar *Flos Sophorum: Ejemplario de la vida de los grandes sabios* (1914).
- (13) Les reproduïm en l'Annex I.
- (14) L'acte fou presidit per Ors, acompanyat de Nicolau d'Olwer i Lluís Segalà. Hi van participar també Josep M. Capdevila, Leonor Serrano (inspector de primera ensenyança) i Mr. Georges Dwelshauvers: vegeu-ne un breu report a *La Vanguardia*, de 23 de març de 1920, p. 5. A *Quaderns d'Estudi* (XI, 1920, p. 75) es

Palau era un home viatjat, i molt ben informat dels corrents pedagògics del seu temps. Amb d'Ors, i Eladi Homs, va divulgar la doctrina del pedagog nord-americà John Dewey (Fullat, 1988, p. xxxvi; Laudo i Monès, 2008, p. 241-242; Vilanou, 2008a, p. 129). Juntament amb Homs i altres pedagogs i pedagogues, fou un dels divulgadors del mètode Montessori a Catalunya (Domènech, 1995, p. 100-101; Monès, 1977, p. 234-235). De la doctora Montessori traduí al castellà *El método de la pedagogía científica aplicado a la educación de la infancia en las "Case dei bambini" (casa de los niños)* (1915), *La autoeducación en la escuela elemental: continuación al método de la educación de la infancia en las "Case dei bambini" (casa de los niños)* (1921). En català, va publicar *Assaig d'aplicació del mètode Montessori a la Casa de la Maternitat* (1919), i va dirigir un curs en la primera escola d'estiu de la Diputació de Barcelona¹⁵. En aquest treball, però, em centraré en la tasca pedagògica de Palau com a fundador i director del Mont d'Or (1905-1912). La inspiració, en aquest cas, venia d'Anglaterra, i, molt especialment, de l'obra de dos educadors de l'època victoriana, Thomas i Matthew Arnold. Això és el que intentaré demostrar a continuació.

El fonament arnoldià d'educació elitista: el Mont d'Or

Palau complia l'encàrrec noucentista de crear un col·legi destinat a la formació de la burgesia: el Mont d'Or (Galí, 1978, p. 61-76). Ho explicitava en el mateix fulletó de presentació del col·legi:

Nuestra institución se dirige principalmente, á aquella parte de nuestra sociedad que anhela una educación francamente moderna: se dirige á todos aquellos padres que desean conducir sus hijos por la senda de los hombres de iniciativa, de invención, de salud y de fuerza; en una palabra, por el camino de los que triunfan en la vida.

Nuestra burguesía empieza á tener conciencia del papel que le toca desempeñar dentro de nuestra renaciente vida nacional, y de ahí las nuevas y más complicadas necesidades que se crea y hay que satisfacer.

Una de éstas, quizá la que se deja sentir de un modo más imperioso, es la necesidad de una educación que nos haga aptos para la vida tal como ésta se desenvuelve actualmente.¹⁶

Per a aquesta tasca s'inspirava en:

Los sistemas de vida de las escuelas, á nuestro entender, más perfectos del extranjero, que se proponen dar una educación viril, estimulante de la voluntad, sólidos hábitos de moral y sinceros sentimientos religiosos; pues nuestro ideal no es otro que el de contribuir á formar los hombres que necesitamos: luchadores honrados, hombres de acción.

En harmonia amb l'ideari orsià, Palau creia en la necessitat de reformar per mitjà de l'educació la classe burgesa, si el que es pretenia era assignar-li un paper directriu en la nova societat. El model estranger que importa per aplicar al seu col·legi era l'anglès. Concretament, l'obra escolar de Palau s'inspirava en dos eminents educadors victorians que van contribuir amb les seves reformes i ideals educatius al naixement

va publicar la nota següent: «Al Seminari de Filosofia es celebrà una sessió endreçada a la memòria del malaurat pedagog En Joan Palau i Vera. Totes les distingides personalitats que dirigiren la paraula a l'auditori, nombrós i escollit, remarcaren la forta personalitat de l'homenatjat i la seva bella tasca educadora».

(15) Es tracta del cursat Mètode Montessori, en el qual Palau va comptar amb la cooperació de Leonor Serrano, Celestina Vigneaux de Corominas, Mercè Climent de Padilla, Josefa Roig de Pujol, Dolors Canals i María Villuendas; va tenir lloc en la primera escola d'estiu, que funcionà del 27 de juliol al 22 d'agost de 1914: Diputació de Barcelona. *Guia de les institucions científiques i d'ensenyança* (Publicacions del Consell de Pedagogia, 1916), p. 121.

(16) Text reproduït a *Nuevo Colegio Mont d'Or. Resumen del curso 1911-1912*. Barcelona, juny de 1912, p. 3.

xement de la classe mitjana alta victoriana: Thomas Arnold (1795-1842), director de l'escola privada de Rugby i el qui va portar a terme la reforma de les *public schools* angleses (Almeida, 2002), i el seu fill Matthew, inspector al servei de la reina Victòria i un crític profundament preocupat per l'educació i la cultura del seu temps, com demostra l'influent assaig *Culture and Anarchy*, que comentarem més endavant.

Les notícies que tenim d'Arnold a Catalunya ens arriben, però, de la mà d'un altre noucentista il·lustre, Josep Pijoan, el qual esdevindria un coneixedor, i gran admirador, de l'entorn cultural britànic¹⁷. En un escrit sobre l'ensenyament de les classes mitjanes i dirigents a Catalunya, publicat a *La Veu de Catalunya* (8-IX-1906), el nom d'Arnold és esmentat com a introductor de reformes educatives adoptades per les *public schools* angleses, les quals van acabar amb tota una manera antiquada d'entendre l'educació. Pijoan hi elogia els hàbits de «respectuosa independència» i de «graciosa i amable tenacitat» que conformen el caràcter dels «petits *gentlemen*, dels *christian gentlemen*», educats en les escoles de Harrow, Rugby o Eton, i s'estén a cantar les excel·lències del sistema tutorial instaurat per Arnold (Pijoan, 1968, p. 73-74):

Mentre a França iniciava, fa cinquanta anys, aquest tipus uniforme de l'internat-caserna, d'on ara tan difícilment tracta de sortir-se, l'Anglaterra, remoguda fins a les entranyes per la paraula cordial de Mateu Arnold, llançava al món el nou règim de l'educació tutorial que ha fet la base de la seva força.

"No feu que el noi depengui de ningú més que de qui l'ensenyi" deia Mateu Arnold, i d'un cop fundava amb aquestes paraules el sistema tutorial, i donava una puntada de peu a la canalla d'ayos, vigilants i comparses, que són els qui esclavitzen la voluntat del noi... i són els venerables destructors del caràcter en la nostra educació homicida.

Per aconseguir això, Arnold va instituir que cada mestre fos el tutor, el director d'uns quants deixebles, que tindria sota la seva paternal vigilància, se'ls asseuria a taula, i els dirigiria en la marxa general de la seva formació, fins en les coses que semblessin menys intel·lectuals. Concedint als deixebles tota la confiança, ell reclamava, en canvi, la més absoluta franquesa. D'aquí aquestes generacions angleses, criades en l'horror a la mentida.

Mentre el jove francès s'escapa dels liceus oficials, amb una aspiració boja a la llibertat, trencant tot respecte a l'autoritat, i no podent d'altra banda passar-se de la seva tutela..., el jove anglès, que no ha sofert aquesta vida artificial de l'internat-quartel, ni s'ha hagut de malmetre el seu caràcter per salvar amb hipocresies el centralisme de l'internat... surt de la casa el tutor de Rugby, Eton o Harrow, i torna a casa seva, ben posseït dels seus devers de la vida.

No hi torna cansat, ni amb una naturalesa debilitada pel treball sedentari. El millor que li han donat al *public school* no és pas el que hi ha après, sinó les facultats que li queden ben dispostes per a aprendre mentre visqui. L'esperit de Mateu Arnold regna encara en totes les escoles angleses amb un mateix temor a la fadiga.

Més enllà d'Eton i Rugby, el sistema tutorial d'Arnold havia aconseguit estendre's a un bon nombre de col·legis anglesos, com afirma Pijoan més endavant:

Avui no hi ha un sol col·legi universitari ni un sol institut, fins en el cor de Londres, que no apliqui d'una manera o altra aquesta responsabilitat d'un tutor sobre un grup d'alumnes, i aquest règim defensor del cos, de la moral i del caràcter.

I havien arribat a França:

Demoulin [sic] al davant, i els demès del noble estol de la ciència social: davant l'educació homicida dels seus internats, han plantat l'educació salvadora de Mateu Arnold i els seus deixebles» (Pijoan,

(17) Pijoan va passar una temporada llarga, el 1910, a Londres, des d'on va enviar cròniques a *La Veu de Catalunya* sobre particularitats de la vida anglesa i sobre temes de vida cultural (Jardi, 1966, p. 59; Caço, 1998, p. 216). Sobre Pijoan i el Noucentisme, vegeu Castellanos, 1978 i 1990.

1968, p. 75)¹⁸. El model de les *public schools* angleses havia estat descrit per dos aspirants a estudiar a l'estranger l'organització de l'ensenyança secundària i superior: Cebrià de Montoliu i Enric Jardí. A banda dels jocs a l'aire lliure, el principi de la llibertat, de la confiança i del *self-help*, Jardí destacava el sistema tutorial com a «principal característica i la glòria de la pedagogia anglesa»¹⁹.

A Catalunya, Palau Vera seria el pioner a incorporar-lo, en el col·legi Mont d'Or²⁰.

Pijoan afirma, en l'escrit esmentat, que a qui correspondria parlar d'Arnold amb propietat era al seu amic Palau. Una certa confusió entre els dos Arnold, pare i fill, delata la vacil·lació de Pijoan a l'hora de ponderar les reformes arnoldianes. L'anècdota que explica, a propòsit de la introducció dels esports a l'aire lliure, que «Mateu Arnold, després de les seves prèdiques (perquè era eclesialístic, i sempre predicava d'educació) penjava per un instant els hàbits a la figuera i es posava a córrer a l'aire lliure amb la quitxalla, per conèixer així, deia ell, en plena llibertat, les veritables condicions de cada noi», és clarament atribuïda a Arnold pare (Bolós i Vilanou, 2004, p. 67-71). Pijoan mateix se n'excusa:

És amb una mica de vergonya que jo em poso a parlar, a penes enterat, i a mitges, de coses tan sagrades com són les transcendents reformes de Mateu Arnold i els seus continuadors. No sóc jo el qui tindria d'explicar-les, però surto a fer-ho per la dura necessitat, i perquè en Joan Palau, que és a qui correspondria, continua empenyant-se en el seu concentrat mutisme. (Pijoan, 1968, p. 75)

El mutisme de Palau sobre la qüestió no el podem desentrellar, però sí que podem seguir la traça d'Arnold, i del sistema educatiu anglès en general, en la tasca pedagògica realitzada al Mont d'Or, esdevingut, en paraules de Pijoan, «un centre model de les formes noves d'ensenyança a Barcelona». Al Mont d'Or, i així acabava Pijoan el text, fent-se ressò de les intencions d'Ors, s'havia de formar la classe superior, intel·ligent i moral que havia de dirigir el poble; d'allà havien de sortir,

els seus diplomàtics, els seus polítics... els grans mercaders i els llops de mar, els pensadors i els artistes... I si aquest poble s'aturés (que Déu no ho vulgui!), almenys hauríem fet un grup per a qui la soledat en la vida moral ja no seria tan terrible!» (Pijoan, 1968, p. 76-77; Castellanos, 1990, p. xxxvii-xxxviii)

Presentem breument Matthew Arnold (1822-1888), un veritable deixeble del seu pare, continuador de les seves reformes, vocacionalment dedicat a l'educació. Durant trenta-cinc anys va exercir d'inspector d'escoles, treballant al servei de la reina Victòria, cosa que li va permetre viatjar molt pel seu país, i també pel continent.

-
- (18) Edmond Demolins, fundador, el 1899, de l'École des Roches, a Verneuil-sur-Eure, era l'autor de *À quoi tient la supériorité des anglo-saxons*, un llibre que es va fer famós en els ambients pedagògics catalans (Galí, 1978, p. 64). Es va traduir al castellà: *En qué consiste la superioridad de los anglosajones*, trad. i ed. per Santiago Alba y Bonifaz (Madrid, Librería de Victoriano Suárez, 1899; una tercera edició es va imprimir el 1904).
- (19) Vegeu Jardí, 1908, p. 28-29 (sobre l'educació anglesa, p. 3-6, 25-33). Es tracta de la memòria enviada a la Diputació Provincial de Barcelona, exigida per al concurs públic convocat el 3 de febrer de 1908 en relació amb la concessió de tres pensions per a l'estudi de l'organització, procediment i mètodes de l'ensenyança tècnica, secundària i superior. S'hi van presentar Alfred Elias, Emili Vallès, Joan Matabosch, Antoni Llorens, Guillem Busquets, Enric Jardí, Eugeni d'Ors, Cebrià de Montoliu, Joan de Dalmau i Joan Vidal. Se'n van adjudicar, finalment, dues: a Eugeni d'Ors (ensenyança superior), destinat a París, i Enric Jardí (ensenyança secundària), destinat a Brussel·les. Sobre l'educació a Anglaterra, vegeu també la memòria presentada per Cebrià de Montoliu, *El batxillerat i l'educació secundària. Organització i plans d'estudi*, p. 64-90. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (lligall 2.283). Sobre Montoliu i l'educació, vegeu Bosom, 1993.
- (20) Demolins podria haver actuat de mediador en la implantació de les reformes d'Arnold a Catalunya, pel que es pot deduir d'un altre text de Pijoan: «Demoulins [sic] ha fet carrera entre nosaltres; un petit grup de devots s'han llançat heroicament a ensenyar amb l'exemple els resultats de les pràctiques saxones, empeltades amb l'esperit català», i a continuació cita el Mont d'Or, per «la funció social d'educatori model»: «La mort d'en Demoulins. La doctrina a Catalunya» (*La Veu de Catalunya*, 23 d'octubre de 1909: Pijoan, 1990, p. 122-124).

Escrivia reports sobre els sistemes educatius d'Europa (recollits dins *Schools and Universities on the Continent*, 1868), i pensava que Anglaterra necessitava aprendre dels models europeus –admirava particularment les doctrines de Saint-Simon²¹. El càrrec d'inspector no el va abandonar mai, fins i tot després d'obtenir, el 1857, la càtedra de poesia a la Universitat d'Oxford. Ho feia per necessitats econòmiques –havia d'alimentar una família amb sis fills– però també per una qüestió de vocació: la carrera literària d'Arnold, i més concretament, la seva carrera com a crític, s'ha d'interpretar des d'aquesta profunda preocupació pel millorament, o perfeccionament (per utilitzar el seu terme), de l'educació, un perfeccionament que exigia, segons ell, una àmplia difusió de la cultura, especialment de la cultura clàssica. La relació entre educació i cultura és, de fet, el gran tema dels seus assaigs, i responia a una de les grans preocupacions de l'època, derivada de l'extensió de l'educació a Anglaterra que es va produir a partir de la implantació de l'Education Act de 1870. En el context paral·lel d'un avenç progressiu dels ensenyaments científics i tècnics, Arnold es va erigir en el gran defensor del lloc de les humanitats en el sistema educatiu²².

Arnold és pioner en formular una diagnosi, extensa i seriosa, de l'amenaça que representava per a la cultura la societat liberal. Els fonaments d'aquesta crítica, que apunten contra el liberalisme, el materialisme i el progrés, ja figuraven en la reacció anticapitalista dels primers romàntics anglesos –William Blake (1757-1827) i William Wordsworth (1770-1850)– i trobaria continuïtat en el pensament de Thomas Carlyle (1795-1881), John Ruskin (1819-1900), i John Henry Newman (1801-1890), amb qui Arnold va coincidir en la seva etapa de formació a la Universitat d'Oxford. Davant de l'evolució de la societat liberal del seu temps, Arnold reacciona, per la via assagística, amb una denúncia punyent que esdevindrà la seva obra cabdal, *Culture and Anarchy* (1869), un clàssic de la reacció contra l'anti-intel·lectualisme victorià²³. La seva crítica és radical, basada en una defensa de la cultura com a instrument principal d'humanització que hauria de salvar la societat i alliberar-la de l'esclavitud materialista. Arnold exhibia una fe en la capacitat de la cultura, i de la literatura –incloent-hi la dels textos religiosos, com la Bíblia, i sobretot la literatura clàssica– per educar la societat i per elevar la condició mental dels pupils, educant-los en l'esperit crític i en la curiositat intel·lectual²⁴.

Vegem primer com defineix Arnold la crítica, a «The Function of Criticism at the Present Time», l'assaig que encapçala la primera sèrie d'*Essays in Criticism* (1865; Arnold, 1936). Perquè existeixi la crítica, Arnold creu que hi ha d'haver una atmosfera intel·lectual i espiritual: hi ha d'haver idees. Aquestes idees s'han de presentar de la manera més efectiva i atractiva possible, per fer-ne obres d'art (p. 12). Una paraula

(21) Per a una selecció dels escrits pedagògics, vegeu Arnold, 1969.

(22) Arnold va mantenir amb Thomas Huxley un debat entorn del pes que havien de tenir les ciències i les humanitats en l'educació: vegeu «Literature and Science» (1882), originàriament una conferència dictada per Arnold durant el seu tour a Amèrica del Nord, l'hivern de 1883-1884. Arnold hi planteja les seves objeccions a l'opinió de Huxley i el nou corrent favorable al bandejament de les lletres de l'educació, i la defensa de l'ensenyament d'unes humanitats clàssiques en profunditat, no merament decoratives. Conclou així l'assaig: «the majority of men will always require humane letters; and so much the more, as they have the more and the greater results of science to relate to the need in man for conduct, and to the need in him for beauty».

(23) *Culture and Anarchy* ha estat reeditat cada dècada a Anglaterra i a Amèrica, per bé que fins ara no s'ha traduït mai ni al català ni al castellà.

(24) Sobre Arnold i el seu context, resumeixo dels estudis següents: Houghton, 1957; Ford, 1992; Baumer, 1977, p. 258-261, i la nota biogràfica inclosa dins Arnold, 1994, p. ix-xiv.

clau que reivindica Arnold en aquest assaig és *curiosity* –lamentant el poc rendiment que té el terme en anglès, a diferència d'altres llengües– en el sentit de curiositat intel·lectual, és a dir, amor desinteressat per al «*free play of the mind on all subjects, for its own sake*» (p. 20). Arnold concep la crítica com l'exercici d'aquesta curiositat, que ha d'anar a parar a conèixer «*the best that is known and thought in the world*», independentment de la vida pràctica i de la política. Així és com la defineix: «*a disinterested endeavour to learn and propagate the best that is known and thought in the world*» (p. 34)²⁵. Arnold desenvolupa aquestes idees a *Culture and Anarchy*, del 1869 (Arnold, 1994), l'assaig més important de crítica social, on manifesta els seus temors respecte a l'estat que ha portat l'evolució de l'individualisme anglès en un país comercial per excel·lència, i les seves esperances per compensar, per via de la cultura, la fe en el maquinisme («*machinery*») que domina l'atmosfera materialista del seu temps²⁶. En el prefaci («A Word of Exhortation to the Society for Promoting Christian Knowledge») defineix l'objectiu de l'assaig: la cultura ha de portar a la perfecció harmoniosa de la nostra humanitat, i de la nostra societat (p. 8) (Smith i Summerfield, 1969, p. 14 i 17). Arnold parteix de la idea que una societat liberal regida per la fe en el maquinisme i per l'adoració a la llibertat de fer el que un vol («*Englishman's right to do what he likes*») porta a l'anarquia (p. 51-52).

Arnold proposa una peculiar divisió de la societat anglesa del seu temps en tres classes: els bàrbars («*barbarians*»), els qui van portar l'individualisme, els quals assimila amb l'aristocràcia; els filisteus («*philistines*»), aquells que prefereixen la maquinària del negoci; i el populatxo («*populace*»), que identifica amb una part de la classe treballadora. El seu concepte de cultura pretén transcendir la divisió de classes socials –«*but culture works differently. It does not try to teach down to the level of inferior classes; it does not try to win them for this or that sect of its own, with ready-made judgements and watchwords. It seeks to do away with classes; to make all live in an atmosphere of sweetness and light*»– fins al punt de qualificar els homes de cultura d'apòstols veritables de la igualtat («*true apostles of equality*»):

The great men of culture are those who have had a passion for diffusing, for making prevail, for carrying from one end of society to the other, the best knowledge of all that was harsh, uncouth, difficult, abstract, professional, exclusive; to humanise it, to make it efficient outside the clique of the cultivated and learned, yet still remaining the best knowledge and thought of the time, and a true source, therefore, of sweetness and light. Such a man was Abelard in the Middle Ages [...] Lessing and Herder in Germany [...] Because they humanised knowledge; because they broadened the basis of life and intelligence; because they worked powerfully to diffuse sweetness and light, to make reason and the will of God prevail. (p.48)

Però la proposta d'Arnold no té un fonament igualitari. Va adreçada molt especialment als que ell anomena filisteus, és a dir, els que participen de la cultura dels

(25) Aquesta definició desideologitzada de cultura dona lloc a la principal crítica des de posicions marxistes, com la sostinguda per Terry Eagleton: «if culture is a free, self-delighting play of spirit in which all human capacities can be disinterestedly cherished, then it is also an idea which sets its face firmly against partisanship. To be committed is to be uncultivated. Matthew Arnold may have believed in culture as social improvement, but he also refused to take sides over the slavery question in the American civil war. Culture is thus an antidote to politics, tempering the fanatical tunnel vision in its appeal to equipoise, to keeping the mind serenely untainted by whatever is tendentious, unbalanced, sectarian [...] Culture, then, may be a critique of capitalism, but it is just as much a critique of the commitments which oppose it. In this refusal of partisanship, culture appears a politically neutral notion. But it is precisely in this formal commitment to many-sidedness that it is most clamorous partisan» (Eagleton, 2000, p. 17).

(26) Una reacció semblant envers les conseqüències que el maquinisme ha portat a la societat moderna la podem observar també en Pijoan (Castellanos, 1978, p. 39-40).

negocis: ells són els primers que necessiten humanitzar-se. Partint d'un concepte religiós de la cultura, i del concepte grec de bellesa, Arnold proposa, en el camí de perfeccionament humanístic dels filisteus, fer convergir dos pols d'influència: l'hel·lenisme, que ell identifica amb la intel·ligència i la llum (el que ell anomena «*sweetness and light*») i l'hebraisme, identificat amb la religió i la moral (resumit en el binomi «*fire and strength*»). Les dues tendències són necessàries; un equilibri entre les dues seria l'ideal per evitar la preponderància d'una o l'altra, i els fanatismes. Aquest és l'ideal que ha d'aconseguir la cultura, entesa bàsicament com a cultura literària («*books and reading*»):

What we want is a fuller harmonious development of our humanity, a free play of thought upon our routine notions, spontaneity of consciousness, sweetness and light; and these are just what culture generates and fosters. Proceeding from this idea of the harmonious perfection of our humanity, and seeking to help itself up towards this perfection by knowing and spreading the best which has been reached in the world – an object not to be gained without books and reading – culture has got its name touched, in the fancies of men. (p. 109)

Aquest ideal de cultura havia de portar en definitiva al desenvolupament del «*best self*», per oposició a la llibertat de l'«*ordinary self*», i per fer-lo realitzable havia d'anar acompanyat d'un component de solidaritat i simpatia envers el pròxim:

Embracing all our fellow-men with whom we have to do. Such is the sympathy which binds humanity together, that we are indeed, as our religion says, members of one body, and if one member suffers, all the members suffer with it; individual perfection is impossible so long as the rest of mankind is not perfected along with us. "The multitude of the wise is the welfare of the world," says the wise man. (p. 128)

La cultura, conclou Arnold en l'assaig, és el principal enemic de l'anarquia, és a dir, de l'anarquia que caracteritza l'estat de coses a què segons ell s'havia arribat a Anglaterra amb l'expansió del liberalisme i de l'individualisme. Els qui treballin per aconseguir que la cultura s'instauri com a gran força motor («*master-impulse*») per humanitzar la societat –afirma Arnold en la conclusió– seran els «*sovereign educators*», els educadors sobirans. Aquests educadors eren, en definitiva, els que havien de tenir cura de la formació dels *christians gentlemen* de l'entorn social al qual pertanyia Arnold, la classe mitjana anglesa (Smith i Summerfield, 1969, p. 10-12); és a dir, entre d'altres, els tutors de l'escola de Rugby –la fundada pel seu pare, on Matthew es va educar–, els que havien de donar forma, en definitiva, al model d'educació elitista de les *public schools* angleses que Pijoan mirava de transmetre en el seu escrit sobre el Mont d'Or i l'educació de les classes mitjanes i dirigents a Catalunya²⁷.

El caràcter elitista i classista del Mont d'Or ja ha estat prou remarcat (Galí, 1978, p. 64, 69; Monès, 1977, p. 304-305; Domènech, 1995, p. 90-91, 96; Domènech, 2008, p. 28-29; González-Agàpito, 2002, p. 165); Ors i Pijoan serien avaluadors principals del

(27) A propòsit del que en seria l'escola continuadora, Andreu Nin defensava, encara que des del distanciament respecte al classisme del centre, el benefici que suposava per a la ciutat de Barcelona comptar amb una escola aristocràtica com el Mont d'Or, com a institució pedagògica model, moderna i avançada: «Es clar que nosaltres no podem mostrar la nostra conformitat absoluta amb l'escola que tendeix a enfondir encara més les diferències existents entre'ls homes, perpetuant així la seva odiosa separació en castes; es clar que l'ideal de la Democràcia ha d'ésser l'escola democràtica; però, amics, hem de confesar amb honrada sinceritat que la nostra obra ha sigut xorca, negativa y que, com a conseqüència, hauré d'admetre potser, per vergonya nostra, la creació d'una cultura aristocràtica, burgesa, antide-mocràtica. / El "Mont d'Or", deia, es una escola aristocràtica; però es avui l'única institució pedagògica de Barcelona, dirigida y organitzada en harmonia amb les orientacions modernistes de l'ensenyansa, per lo qual, malgrat els defectes que hem fet observar, enorgulleix y honra a la nostra ciutat.» («De Pedagògia. El "Nou Colegi Mont d'Or"», *El Poble Català*, 22 de setembre de 1912, p. 5-6; recollit a Nin, 2008, p. 23-28).

col·legi, els qui passarien la veu als Maragall, als Hurtado, als Rogent, i a moltes altres famílies de la burgesia barcelonina que van confiar-hi els fills. Una mostra del clacisme era l'ús del castellà com a llengua vehicular a l'escola (Monés, 1977, p. 304).

La Setmana Tràgica havia de posar fi al projecte elitista: Palau decideix, a finals de 1909, traslladar el col·legi a Terrassa (Freixa, 1984, p. 77-80), al peu de Sant Llorenç, on trobaria un medi ideal per donar continuïtat als seus experiments: en una casa de camp (amb pantà propi per al regadiu), organitzaria l'escola com un «internat-família», i hi aplicaria encara en millors condicions el mètode d'ensenyança activa²⁸. Comptaria, a partir d'aleshores, amb dos mestres particularment vinculats al moviment noucentista: Joaquim Torres Garcia, el pintor d'origen uruguaià que havia d'esdevenir destacat teòric de l'art i del noucentisme, com a professor de dibuix, i Joan Llongueras, establert a Terrassa des del 1902, com a educador musical. Seguint els dissenys orsians de construir la Terrassa-Ciutat, Palau havia de satisfer, amb la nova escola, les necessitats educatives de l'elit industrial (Domènech, 1995, p. 98-99; Freixa, 1984, p. 57-63, 175-176). Mentrestant, a Barcelona, Manuel Ainaud es faria càrrec del Mont d'Or fins al 1911, any en què obriria el Nuevo Colegio Mont d'Or (Domènech, 1995, p. 102-131)²⁹.

Les famílies de la burgesia catalana, però, no es van mostrar sempre a l'alçada de les expectatives d'educació noucentista, ni de Palau Vera pel que fa al Mont d'Or, ni de Manuel Ainaud pel que fa al Nou Mont d'Or, ni de Pau Vila, que va exercir docència en tots dos centres, i va dirigir l'Escola Horaciana (1905-1912). Els fets de la Setmana Tràgica van accelerar encara més el distanciament de la burgesia: ni comptava amb prou força, ni amb prou suport econòmic ni institucional, per arriscar-se a prendre part en experiments educatius³⁰. Aquest desajustament va motivar que els tres pedagogs abandonessin l'empresa d'educació elitista. Palau ho va fer a finals del curs 1912-1913, per dedicar-se a partir d'aleshores a l'ensenyament de la geografia en institucions d'educació superior i a una intensa tasca de divulgació pedagògica a través de la publicació de manuals a l'editorial Seix i Barral.

-
- (28) La casa de camp, a més d'acostar-se al model anglès d'escola-internat que perseguia, era el lloc ideal per aplicar el mètode inductiu i experimental d'ensenyança, el qual no va abandonar mai. Un dels manuals de Palau es titula *Estudio experimental de algunos animales que se encuentran en la casa, en el jardín o en el campo y en la granja* (1917). Acompanya cada capítol d'un esquema-guia per als treballs escrits (El ambiente – Su estructura – Su alimentación – Cómo se defiende – Su reproducción – Su utilidad o perjuicios que nos ocasiona). El primer, «La Mosca», comença així: «Estoy seguro de que más de una vez te habrán molestado las moscas. ¿En qué estación del año has podido observar que son más abundantes? ¿En cuál desaparecen por completo? [...] ¿Sabes por qué se introducen las moscas en nuestras casas? ¿En qué habitaciones o dependencias abundan más?»
- (29) Vegeu *Nuevo Colegio Mont d'Or. Resumen del curso 1911-1912* (Barcelona, juny de 1912). Conté l'ideari de l'escola, continuador del Mont d'Or; els Estatuts; una explicació del sistema educatiu basat en la convivència professor-alumne; les seccions de Kindergarten (jardins d'infància), Primera ensenyança, Segona ensenyança; l'organització i funcionament de la biblioteca; un extracte de la Revista de Educació sobre l'escola; un text sobre la metodització de la geometria; el personal de la institució: Junta de Patronat, Patronat, Professors i Alumnes.
- (30) La Setmana Tràgica també provocaria el tancament de l'escola de mestres de Joan Bardina: vegeu Vilanou, 2008b.

Cultura i instrucció moral: per a una formació integral del 'gentleman'

El binomi cultura-ensenyament que es desprèn de la doctrina d'Arnold troba un reflex en la mentalitat noucentista, plenament absorbida per la preocupació pedagògica. En el marc noucentista, ensenyança equivalia a obra de cultura. El mateix Mont d'Or (i el seu successor, el Nuevo Colegio Mont d'Or), era denominat «centre de cultura i ensenyança»³¹. Des del Consell de Pedagogia de la Diputació, durant els anys de la Manomunitat, Eugeni d'Ors portaria a terme la lluita per la cultura amb l'ambició d'estendre-la, des de la instrucció, en tots els àmbits³². L'etiqueta cultural adquiriria un reconeixement màxim amb la creació, dins l'Ajuntament de Barcelona, de la Comissió de Cultura com a òrgan responsable de l'obra pedagògica municipal³³. Els pedagogs de filiació orsiana assumien l'ensenyança com a «l'obra de cultura [que] havia de començar des de dalt per a filtrar-se a través de tots els estats socials del poble», per dir-ho amb paraules de Pau Vila³⁴. «Ensenyar delectant» era el lema clàssic que inspirava la seva escola, per aquesta raó batejada amb el nom d'Horaciana. Culturitzar la burgesia des de la primera ensenyança, per fer-la transmissora de valors culturals i cívics a la resta de la societat, era un objectiu dels homes del noucentisme, per als quals la cultura, difosa a través de les institucions, havia de ser un dels factors d'ordenació de la societat caòtica³⁵. La tasca pedagògica de Palau, com la de Galí i els altres pedagogs noucentistes, traduïa el pensament de Xènius en la programació d'una cultura humanística, oposada a l'especialització (Fullat, 1988, p. xxxvi-xxxvii, xlvii): és aquí on trobem el punt d'afinitat entre el concepte noucentista de cultura i el defensat per Arnold a *Culture and Anarchy*³⁶.

Tornem al Mont d'Or. La cultura constituïa una peça clau en la formació harmònica dels *gentlemen* que havien de sortir de l'escola. L'esperit culturalista es respirava en la mateixa ambientació del centre, en la decoració de les aules, amb reproduccions d'obres d'art (de Leonardo, de Botticelli o de El Greco) que es renovaven tot

(31) Vegeu els Estatuts del Nou Mont d'Or: Títol 1, art. 2: «continuar y desarrollar el centro de cultura y enseñanza de igual nombre [Mont d'Or]». *Nuevo Colegio Mont d'Or. Resumen del curso 1911-1912* (Barcelona, juny de 1912), p. 4.

(32) Vegeu els articles publicats, amb el pseudònim de El Guaita, a *Quaderns d'Estudi*: «Sobre el concepte de "cultura"» (núm. 3, desembre 1915, p. 4), «Beneficiència i cultura» (III, 1916, 81-83), «Ciència i cultura» (VI, 1918, p. 177-179). Vegeu també l'informe «Cultura i instrucció»: *Quaderns d'Estudi*, III, 1916, p. 293-297.

(33) La Comissió Municipal de Cultura es va crear durant el bienni 1916-1917. Entre els regidors que en formaven part hi havia Lluís Duran i Ventosa, Jaume Bofill i Mates, Hermenegildo Giner de los Rios, Josep M. de Lasarte i Nicolau d'Olwer, i comptava amb l'assessorament tècnic de Manuel Ainaud. Era considerada com el «genius loci de la Casa Comunal»: «La Comissió de Cultura» (editorial), *La Veu de Catalunya*, 12-xii-1919 (ed. vespre), p. 6. Vegeu també «L'Ajuntament per la cultura», editorial de *La Veu de Catalunya*, 20 de novembre de 1919 (ed. vespre), p. 6: «Un dels primers signes de redempció del nostre Ajuntament, en minvar la perturbadora dominació lerrouxista i començar la participació més nombrosa i, per tant, més eficaç de les nostres minories, fou la creació de la Comissió de Cultura, obra, preeminentment, dels consellers nacionalistes, ordenada, d'una manera especial, per l'esperit selecte d'En Bofill i Matas.»

(34) Pau Vila, «Assaig de recordança i de crítica del que fou l'escola Horaciana» (*Quaderns d'Estudis*, 1920) (Galí, 1978, p. 51).

(35) Sobre cultura i Noucentisme, remeto a Pijoan (1968, 1990) i Castellanos (1978, 1990).

(36) En el report de Jardí de 1908, ja esmentat, es constata que el fonament classicista de l'educació intel·lectual de les *grammar schools* angleses (entre les quals s'inclouen les *public schools*), basat gairebé exclusivament en els estudis clàssics, «puix sols ambicionaven enviar els seus deixebles a Oxford o a Cambridge» (Jardí, 1908, p. 29): la universitat clàssica anglesa, ben al contrari de la universitat alemanya, «mes que homes de ciència aptes per a la investigació personal sembla preocupar-se que els seus deixebles realitzin el tipus del perfecte gentleman» (p. 5).

sovint³⁷. Palau, home de formació literària i musical, contribuiria a ocupar-se amb especial cura d'aquest vessant cultural. En els anuncis del col·legi publicats a la premsa figurava l'oferta d'idiomes i de classes de piano i violí. Ja hem vist la importància de l'educació musical a l'escola, confiada al mestre Llongueras. El teatre i la literatura clàssica hi tenien igualment una presència³⁸. Com a festa de final de curs, Palau feia representar als alumnes la *Illiada* d'Homèr. Era un fet prou insòlit en la vida escolar catalana d'aquell temps, fins al punt de merèixer aquesta crònica entusiasta de *La Vanguardia*:

En el Colegio "Mont d'Or," donde como saben mis lectores se rinde culto ferviente á la instrucción armónica de los jóvenes, celebróse últimamente una fiesta escolar artística con ocasión de su reunión anual de fin de curso en la cual se vieron intelectualmente mezcladas y bien combinadas en espectáculo teatral La Iliada de Homero, con sus versos sonoros y sus personajes históricos de Aquiles, Héctor, Antiloco, Patroclo y demás espléndidamente ataviados, con la gimnasia íntima que exhibieron los dos ejércitos al avistarse, así como los gestos de tirar el dardo ó lanza al efectuarse la batalla.

Los pequeños intérpretes de Homero se movieron con desembarazo en el palco escénico bajo la inteligente dirección del entusiasta profesor de cultura física don J. García Alsina.

El público salió del acto, el primero que se ha visto en su género aquí, sumamente complacido, prodigando elogios á los maestros Palau, Llongueras, García, Moles y demás organizadores de la misma, así como a los pequeños ejecutantes.³⁹

El report que apareixia a *La Cataluña* sobre la mateixa festa concloïa amb aquestes paraules:

El acto es bello. La pedagogía, ejercida en esta forma, adquiere un carácter agradable de arte y de bondad.⁴⁰

Era, certament, una festa noucentista, un acte clàssic. Palau havia aconseguit impregnar el col·legi d'una atmosfera de cultura i de gust exquisit, de «*sweetness and light*», per dir-ho amb paraules d'Arnold, seguint el precepte arnoldià segons el qual la formació integral del caràcter s'havia de basar també en els autors clàssics (Almeida, 2002, p. 315). Experimentava amb la cultura com a ordre suprem d'educació, oferint als pupils l'accés a un terreny que li havia estat vedat en els seus anys de formació: les «brillants possibilitats dintre de l'ordre espiritual» i «l'art de viure bé la vida» (Palau, 1917; Galí, 1978, p. 63). La fama que va adquirir el Mont d'Or en l'aplicació dels moderns sistemes d'ensenyança apuntava a l'educació de la intel·ligència, a l'obra d'educació intel·lectual –a banda de la relació familiar entre

(37) «Colegio Mont d'Or», *La Cataluña*, 9 d'octubre de 1909, p. 621 (Domènech, 1995, p. 90; Domènech, 2008, p. 29).

(38) L'únic document que s'ha trobat de la relació de Palau amb la Institución Libre de Enseñanza és una carta enviada des del Mont d'Or a M. Bartolomé Cossío (secretari del Museo Pedagógico Nacional), en la qual demana «cantos castellanos para niños que tengan algún valor estético». I afirma a continuació: «En francés y catalán los tenemos muy bonitos y los cantamos con frecuencia, pero nada conozco castellano en ese estilo»; també li demana informació sobre «pantomimas artísticas para educar a nuestros niños» i alguna peça de teatre clàssic (com Fuenteovejuna) que sigui representable per nens. Palau li informa així mateix que està portant a terme assaigs molt interessants, i que algun dia els voldria escriure per demanar-los l'opinió sobre diverses pràctiques pedagògiques (Delgado, 2000, p. 85-86). Un d'aquests experiments escolars amb la literatura el va fer ell mateix en publicar, a Seix i Barral, una versió adaptada del Romancero: *Romancero castellano al alcance de los jóvenes* (1913).

(39) *La Vanguardia*, 27 de juny de 1910, p. 8.

(40) Romà Jori, «La Iliada en el "Mont d'Or"», *La Cataluña*, 9 de juliol de 1910, p. 435 (Domènech, 1995, p. 92-93).

alumne i mestre— que havia de contribuir a humanitzar, i alhora a enrobustir, el caràcter dels futurs *gentlemen*:

El Colegio Mont d'Or despierta en nosotros un especial interés, por ser la primera vez que se ha logrado implantar con éxito en Cataluña los modernos sistemas de enseñanza, que tienden, sobre todo, á educar la inteligencia; y la organización familiar de la vida del Colegio, que respetando la personalidad del alumno, despierta sus sentimientos humanos y contribuye á dulcificar al mismo tiempo que á robustecer el carácter.⁴¹

El model del Mont d'Or, com s'afirmava en la mateixa crònica, eren els internats anglesos. Els ideals de «*self-control*», de virilitat i de puresa, els jocs a l'aire lliure, les sortides i els viatges, i el tracte personalitzat amb l'alumne, eren valors apreciats pel cronista de *La Catalunya*, igualment apuntats per Pijoan en el seu escrit. No acabaríem de donar compte d'aquest model anglès sense afegir un component essencial en l'ideari de l'escola: la instrucció moral. Segons Alexandre Galí, l'assaig més important de Palau Vera al Mont d'Or afectava l'educació moral, en la qual es produeix de fet l'èxit més gran de l'obra pedagògica de Palau (Galí, 1978, p. 68, 73-74; González-Agàpito, 2002, p. 165). L'escola seguia, a partir de 1908, les orientacions del I Congrés d'Educació Moral de Londres (Galí, 1978, p. 68, 73-74; Domènech, 1995, p. 95)⁴². La moral s'hi ofería desvinculada de la religió (les classes de religió també formaven part del currículum de l'escola, però sense barrejar-se amb la instrucció moral), amb un pes específic tant en la primera com en la segona ensenyança, i amb uns continguts propis que constituïen tot un currículum d'educació cívica, en el qual figuraven els valors de la pròpia estima, el domini de si mateix, l'honradesa, la generositat, el sentit de l'honor, el patriotisme, la gratitud, la consciència individual i la consciència social. Els modals i el comportament hi tenien una presència prou important, i aquí és on el currículum moral del col·legi traduïa més directament la filosofia pedagògica anglesa, resumida en el lema «*Manners maketh man*», acostant-se al decàleg de les qualitats que caracteritzaven el cavaller victorià (Castillejo, 1919, p. 52-54; Almeida, 2002, p. 315)⁴³.

Palau culminaria aquesta tasca d'educador noucentista en elaborar ell mateix, el 1918, un manual d'educació cívica: *La educación del ciudadano*. Donava així

(41) «Colegio Mont d'Or», *La Catalunya*, 9 d'octubre de 1909, p. 621 (Domènech, 1995, p. 91-92).

(42) Com a representants espanyols, hi van assistir el professor Gumersindo de Azcárate (de Madrid), el senador Eduardo Sanz y Escartín (com a representant del govern espanyol), José del Perojo (diputat i editor de Nuevo Mundo) i M. San Martín: vegeu *Papers on moral education, communicated to the first International Moral Education Congress held at the University of London* (September 25-29 1908), ed. Gustav Spiller (Londres, Nutt, 1909).

(43) Classe de 7-8 anys: Higiene. Modals i Comportament (cortesía, puntualitat..., per exemple). Bondat (amb companys, amb els animals...). Gratitud (als pares i mestres). Honradesa i generositat. Veracitat. Valor (la por a l'obscuritat, a sorolls estranys, a alguns animals, per exemple). Classe de 8-9 anys. Higiene. Modals i Comportament (com fer un favor...). Honradesa (en el treball, envers la propietat dels altres...). Justícia (amb els companys, amb els dèbils...). Veracitat (per confessar les faltes...). Domini de si mateix. Treball (ajudar els pares...). Classe de 10-11 anys: Modals i Comportament (consciència i vanitat, timidesa, reserva...). Humanitat (hospitals, asils, Creu Roja...). Honor (merèixer el propi respecte...). Classe de 12-13 anys: Modals i Comportament (en el vestir, en els amics...). Valor (el propi sacrifici; «cavalleritat»...). Patriotisme («amor por la región; emblema nacional»...). La pau i la guerra. Justícia (els drets dels animals...). Aptituds, talent. Economia (el com i el perquè s'ha de tenir). Veracitat. Consciència (les aspiracions de la consciència individual i social...): Domènech, 1995, p. 97-98. Vegeu també «Colegio Mont d'Or», *La Catalunya*, 9 d'octubre de 1909, p. 620-621.

l'instrument acabat, fruit d'una llarga experiència com a educador. Tot aplicant el mètode inductiu, al qual va ser sempre fidel en els seus ensenyaments (i en els seus manuals), acompanyava cada capítol d'un qüestionari, i d'exercicis pràctics. Al prefaç, deixava clar el punt de partida, el desenvolupament integral dels pupils, que havia de contribuir, al capdavall, a la formació del bon ciutadà:

Los niños, dicen los distintos sistemas pedagógicos, han de desarrollarse integralmente, es decir, física, moral e intelectualmente. En la práctica, los esfuerzos por conseguir este desarrollo en los tres sentidos, son esfuerzos dispersos; para el desarrollo físico se practica la gimnasia y se organizan juegos; para el desarrollo moral se predicen bellas cosas y se leen historietas; para el desarrollo intelectual se enseñan las distintas materias del programa. Aunque sea sobradamente conocida, se olvida, no obstante, poner ante los ojos la finalidad de estos esfuerzos. ¿Para qué desarrollar el cuerpo, el carácter moral y la inteligencia? La contestación no puede ser más que ésta: para formar buenos ciudadanos, es decir, sanos y útiles miembros de la Comunidad.⁴⁴

Amb aquests dos grans components essencials, cultura i instrucció moral, Palau havia aconseguit amb el Mont d'Or articular un model alternatiu d'escola d'elit, diferenciat del col·legi religiós, adreçat a la «clientela benestant però que no sentien la formació pròpia de les congregacions religioses» (Galí, 1978, p. 64). Ainaud el continuaria amb el Nou Col·legi Mont d'Or, i Pau Vila aplicaria un model semblant a l'Escola Horaciana. Aquest distanciament religiós, derivat de la prioritat atorgada a l'educació cultural i moral, provocaria algunes reticències en certs sectors de la burgesia catalana. Així, per exemple, la manifestada per la senyora de Maragall, la qual va aconseguir que els seus fills deixessin de freqüentar l'escola de Palau perquè «tot i ser la primera escola potser de Barcelona, l'ensenyament de la religió, si no era nul, hi fluïxjava», segons reporta Josep Pla (Domènech, 1995, p. 96). Amb tot, el model arnoldià que havia inspirat el projecte del Mont d'Or va continuar gaudint de prestigi a Catalunya. Val a dir que en els anys de la primera guerra mundial, el sistema anglès d'educació humanística, de base arnoldiana, sortiria especialment reforçat, a Europa i a la Península, en ple ressorgiment del vell debat entorn de les humanitats en l'educació⁴⁵. Per humanista i tradicional, per conservador, el model anglès continuaria essent un punt de mira, a mitjans dels anys trenta, en l'opinió d'un altre pedagog també format en el noucentisme, Eladi Homs (Martí, 2002), tan viatjat com Palau

(44) *La educación del ciudadano* (Barcelona, Seix Barral, 1921; segona edició), p. 56. En transcripció de l'índex: I. La familia y la escuela. II. La ciudad o pueblo. III. Lo que debe el ciudadano a la comunidad. IV. La gran Comunidad nacional. V. Lo que debe hacer el ciudadano por la Comunidad. VI. Cómo llega el joven a ser buen ciudadano. Podríem considerar el manual de Palau com un precedent dels manuals d'urbanitat, d'inspiració noucentista, de Carles Soldevila, publicats amb el pseudònim de Myself (*L'home ben educat: regles d'urbanitat i etiqueta*, 1926; *La dona ben educada: regles de capteniment i etiqueta*, 1927): vegeu Santamaria, 2001, p. 374-385.

(45) En són una mostra les ressenyes publicades a *Quaderns d'Estudi* dels treballs següents: «El problema de la nova escola secundària, per Edith Turner» (I, 1916, p. 314-316; signada C. R.), «Les Humanitats, per L. Joliet» (IV, 1917, p. 512-516; signada C. R.), «The Fringe of Education. Assaigs sobre educació. Editats per A. C. Benson» (VI, 1918, p. 142). Vegeu també l'informe d'Alexandre Galí, «L'educació després de la guerra» (VII, 1918, p. 110-116). És interessant el judici de José Castillejo, formulat en la immediata postguerra, contrastant el model anglès amb l'alemany i valorant el resultat de l'educació humanística del sistema anglès: «Sus mejores escuelas seguían siendo las de preparación general; sus bachilleres aprendían poco y jugaban mucho; sus más famosas universidades conservaban el griego y el latín en el dintel de todas sus carreras y dedicaban su principal esfuerzo a producir mozos robustos, alegres, elegantes, tibiamente oreados al calor de las literaturas clásicas y de lecturas bíblicas [...] Y este pueblo, que contaba con hombres exquisitos, pero desprovisto de ingenieros, de químicos, de arquitectos, de estrategas, generales, oficiales [...] se hallaba de improviso frente la nación especialista, previsoramente ordenada, científica y técnica por excelencia [...] Si la guerra ha mostrado la capacidad de eficacia de la educación inglesa, la paz va a poner a prueba su solidez moral y su valoración humana.» (Castillejo, 1919, p. xvii-xix).

Vera, i com ell, fidel a Ors tota la vida (Jardí, 1967, p. 90). El testimoni d'Homs que reproduïm en l'Annex II és prou eloqüent per mostrar fins a quin punt seguia vigent en un cercle de pedagogs el model d'educació del *gentleman* (format a Eton o a Rugby), basat en un ideal de civilització i seny, i en la voluntat de cultura. L'havia admirat profundament Prat de la Riba; Palau Vera, estimulat per Ors, en va ser el principal transmissor a Catalunya, just estrenat el segle XX, i abans que les idees d'Arnold fossin divulgades a la Península⁴⁶. Segons Homs, el model arnoldià podia continuar essent vàlid, el 1934, per a la formació de les elits d'un poble que entrava en «període de nova formació».

A tall de conclusió

L'estudi de les influències pedagògiques en la història de l'educació a Catalunya s'ha fixat fins ara en dues grans tradicions: la ginebrina, d'orientació psicopedagògica, de Ferrière o Piaget, i la germànica, vinculada a la pedagogia de les ciències de l'esperit (Dilthey, Spranger, Flitner) i a la filosofia dels valors de Scheler i Hartmann, sense negligir la pedagogia del treball de Kerschensteiner. No s'ha prestat gaire atenció, en canvi, a la presència d'una anglofília pedagògica, la qual va tenir una traducció en el projecte educatiu del col·legi Mont d'Or, si bé podríem trobar indicis d'implantació del model anglès en algun altre col·legi d'elit fundat anteriorment⁴⁷. En la Catalunya de l'època del Mont d'Or, altres manifestacions corroboren una anglofília prou estesa en els cercles burgesos: la que dominava, per exemple, l'ambient domèstic de la família Maragall, gràcies a la presència d'una matrona anglesa, Clara Noble; o la que podia existir en la colònia estrangera radicada a Barcelona, en un temps de prosperitat econòmica i cultural de la ciutat, incrementada encara més en els anys de la gran guerra. L'aparició de clubs de tennis o de golf, i l'extensió del futbol i altres jocs de pilota, amb el desenvolupament de la pedagogia esportiva, és tal vegada la manifestació més visible de la influència cultural britànica en aquells anys (Elias i Juncosa, 2004, 2008; Vilanou, 2008c). En l'univers cosmopolita i polièdric d'Eugeni d'Ors, tan arrelat en la pedagogia culturalista, i en la filosofia de l'home que treballa i juga, l'educació del *gentleman* hi havia de tenir certament una bona entrada: aclimatar-ne els valors en les escoles esdevindria una missió del programa noucentista. El *gentleman* Joan Palau Vera l'havia d'ajudar.

(46) Sens dubte la Institución Libre de Enseñanza, amb la qual Palau estava en contacte, tindria un paper en aquesta difusió, sobretot a partir de la novel·la *Tom Brown's Schooldays* (1857), de Thomas Hughes, un deixeble de Rugby, que va traduir al castellà Manuel Ortega y Gasset, el 1923: segons Almeida (2002, p. 320), «Francisco Giner de los Ríos és molt probable que llegís el llibre i que fins i tot portés a la pràctica alguns dels seus principis a l'activitat diària de l'escola».

(47) Podria ser el cas del col·legi Valldemia de Mataró, un dels promotors del qual, Hermenegild Coll de Valldemia Grau (1810-1877), coneixia a fons l'educació als Estat Units i a Anglaterra (Gurrera, 2007).

Annex I

Xènius, «Joan Palau Vera. I». *La Veu de Catalunya*, 17 de novembre de 1919, ed. del vespre, p. 7 (Ors, 1988a)

Tal començarà a comptar l'Edat Moderna, com sol fer-se, des de la caiguda de Constantinoble en poder dels turcs; però tal altre, més amic de les causes interiors i profundes, dirà que aquesta era de la humanitat comença obscurament quan Luter tornà de Roma, amb la consciència tota agitada.

Així, més estretament, de la nostra Catalunya nova. Comença la Catalunya nova amb el Tancament de Caixes, per exemple? ¿O bé pensarem que el veritable i pregon inici es troba en el senzill i gràvid moment quan un home jove, en burgesia selecta i confortable, hereu del bell negoci i de la propícia situació social, amic de l'art i avesat a les elegàncies, deixa tot això, s'aparta de tot això, i torna d'un viatge a Berlín, dient que decididament vol ser «mestre d'estudi»?

La repercussió subterrània d'aquest cop en les consciències de tota una promoció catalana i de la que immediatament la seguia fou segurament enorme. Aviat hi respongué un desvetllament de vocacions heroiques per al deure i per a la intervenció... Notem la importància d'aquell son íntim sentit. Ja no es tracta aquí de la satisfacció de les natives disposicions voluptuoses o glorioses, com les que porten a l'exercici de la pintura o de la literatura. La via escollida era més aspra; era la de l'ofici més obscur, més quotidià, més abnegat. Si era la via de l'afinitat electiva, era també la de l'acceptat sacrífic. Era un «prendre la creu», segons el consell evangèlic –un prendre la creu en què havien d'expiar-se cinc segles de pecats catalans contra la Cultura.

Xènius, «Joan Palau Vera. II». *La Veu de Catalunya*, 18 de novembre de 1919, ed. del vespre, p. 6 (Ors, 1988b)

Va prendre la creu... i va esclafir en una magnífica rialla. Ningú entre nosaltres ha sabut riure tan bellament com en Joan Palau. «Mireu-vos-la –deia, Santa Teresa, de la religió–: mireu-vos-la, viva, graciosa, jovial gairebé.» Així l'ànima del nostre sacrificat en son sacrifici jovial: graciosa, viva. Lloant Déu amb la rialla i els camins de Déu i els llibres de Déu i els amics de Déu i les ciutats de Déu i els peixets i les roques i els meridians i els paral·lels de Déu enmig d'una gran lira feta de flames d'ideal.

Quan, després d'experiències pedagògiques múltiples, un home així conduí més especialment la seva atenció als estudis de la geografia, fou ben bé de creure que definitivament havia trobat son camp d'elecció. El «si el món ja és tan formós...» maragallenc, qui més sincera i profundament entre tots tenia dret a dir-lo és potser aquest Joan Palau, als ulls del qual la formosor del món havia resistit àdhuc a la prova de detallar-lo amb les mesures i les particions de la ciència. Esguardar la natura com un espectacle diví no té gaire gràcia, si hom és paisatgista; quan comença a tenir gràcia i mèrit és quan hom és geògraf. La princesa del conte, per tal de saber quin pretendent l'amava i continuaria d'amar-la quan «hagués marcit, flor d'un matí», la bellesa primera, va amagar sota les cendres l'or dels cabells: així, més fi amador de la viva natura serà aquell qui sàpiga endevinar-hi tothora l'encís profund de la vida, sota les cendres més rigoroses de la racionalitat.

El més entusiasta entre tots, el menys romàntic entre tots. Verament aquest fou el secret de l'ànima d'en Joan Palau. I aquesta és i serà sempre la neta executòria d'una personal aristocràcia.

Xènius, «Joan Palau Vera. III». *La Veu de Catalunya*, 19 de novembre de 1919, ed. del vespre, p. 8 (Ors, 1988c)

Ara escrivim el seu elogi, i no sabíem escriure'n l'enyor. Ara havem dit del que li devíem, i no del que ell ens ha quedat a deure. L'exaltem un poc, per veure si ens estalviaríem de plorar-lo massa.

Se n'és anat, sense fer gaire soroll, el just només. Se n'és anat tranquil·lament com el bon pagès que deixa apariades les coses, per a l'endemà, de bon matí, continuar la sembra. I encara, a cada dia nou que envia el Senyor, ens sembla estrany que no torni.

Oh, poguéssim tornar a veure'l un d'aquests migdies, no fos sinó un sol cop, i, tranquil·lament, tal com ahir deixava el grup amic, tornés a prendre filera en el grup amic, amb el mostatxo alt i els ulls lluents darrera el binocle, i al coll la seva bufanda d'home escardalenc, —i més amunt la rialla triomfal— i més amunt el front pur del gran infant sense taca, —i encara més amunt la flameta, gairebé visible, —la flameta que entre nosaltres consagrava Joan Palau com a Príncep «de l'Amistat i del Diàleg»!

Annex II

Eladi Homs, «Pedagogia i Educació – Mirem a Anglaterra». *La Veu de Catalunya*, 12 de setembre de 1934, ed. del vespre, p. 6.

Quan haureu donat la volta al món pedagògic i us haureu encantat i desencantat successivament en mant indret, de sobte us adonareu que l'educació a la vella Anglaterra és encara el més intel·ligent i sòlid que existeix. Després de les febrades bèl·liques de França i Alemanya, traïdores d'instints inferiors, i davant l'autosuficiència del nou ric dels Estats Units, que són una mena de vi verd de les nacions, l'observador imparcial es mirarà l'Anglaterra dels nostres dies com la conservadora noble de les essències de la civilització occidental.

Col·lectivament i individualment, els anglesos, gent no exempta de defectes, constitueixen, malgrat tot, el poble de major seny. No són precisament fets d'índole ètnica, geogràfica, històrica o econòmica la veritable clau de la superioritat anglesa, ans ho és la voluntat de cultura, l'aspiració a un nivell més enlairat de vida que troba satisfacció adequada en un sistema sapient d'educació. Darrera del caràcter anglès, tan liberal, hi ha l'acció formidable damunt dels dirigents dels famosos Eton i Rugby, de les humanitzadores Oxford i Cambridge.

Els íntims del nostre Prat de la Riba li havien sentit declarar repetidament la seva admiració pel poble anglès. Considerava el tipus de gentleman que forma Anglaterra com el producte masculí més acabat de la civilització contemporània. I la nació anglesa ha vingut essent governada pels seus «gentlemen». (El poeta Carner completava faceciosament el judici pràctic concedint la palma de la intel·ligència, de la discreció, de la gràcia i de l'elegància, si no de la formosor, a la dona francesa; l'anglès i la francesa, presos individualment, constituïrien la ideal parella humana sintètica).

Per a un poble en període de nova formació, com és actualment el nostre, el tema de la idoneïtat dels dirigents té una importància cabdal. S'ha dit i repetit, i és opinió generalment acceptada, que el poble català, salvant raríssimes excepcions, ha tingut en els temps moderns uns directius notòriament inferiors a ell mateix. Expressat en altres mots, la catalanitat no sol ésser tan pura i lúcida entre els dirigents com en masses considerables dels dirigits. Servar en el govern fidelitat al seny de la nissaga, com han fet els dirigents anglesos, és qüestió de caràcter, d'integritat de la personalitat.

No cal dir com ens urgiria un sistema català d'educació que damunt la roca viva del caràcter formés una «élite» nostrada amb dots especials de govern, la qual fos enterament digna del poble que, lògicament pensant, demà seria cridada a governar. Esvaïda l'antiga aristocràcia catalana de la sang, cal anar a la formació d'una moderna aristocràcia de la catalanitat, d'extracció vària, servadora de les essències espirituals del nostre poble. I això només pot assolir-ho una educació que miri endins de l'home català segons la fórmula educativa dels anglesos, la qual anirem examinant.

Referències

- Almeida Aguiar, A. S. (2002) «Les Public Schools i la reforma educativa de Thomas Arnold (1828-1842)», *Temps d'Educació*, 27, p. 305-329.
- Arnold, M. (1936) «The Function of Criticism at the Present Time», *Essays*. Oxford, Oxford University Press.
- (1969) *Matthew Arnold and the Education of the new order: A Selection of Arnold's writings on Education*, ed. Peter Smith i Geoffrey Summerfield. Cambridge, Cambridge University Press.
- (1974) «Literature and Science», a Super, R. H. [ed.] *The Complete Prose Works, X: Philistinism in England and America*. Michigan, University of Michigan Press, 1882, p. 53-73.
- (1994) *Culture and Anarchy*, ed. Lipman, S. New Haven, Yale University Press, 1869.
- Baumer, F. L. (1977) *Modern European Thought. Continuity and Change in Ideas, 1600-1950*. Nova York, Macmillan.
- Bolòs, O. i Vilanou, C. (2004) «Joventut, esport i religió: el moviment Muscular Christianity», *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, núm. 7, p. 63-92.
- Bosom, N. (1993) «Cebrià Montoliu teòric de l'educació», a Roca, F. [ed.] *Cebrià Montoliu (1873-1923)*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, p. 95-104.
- Cacho Viu, V. (1997) *Revisión de Eugenio D'Ors (1902-1930)*. Barcelona, Quaderns Crema.
- (1998) «Josep Pijoan, un hombre puente», a *El nacionalismo catalán como factor de modernización*. Barcelona, Quaderns Crema, p. 197-224.
- Castellanos, J. (1978) «Josep Pijoan i els orígens del noucentisme», *Els Marges*, núm. 14, p. 31-49.
- (1990) «Josep Pijoan: ideologia, política i acció», a *Josep Pijoan, Política i cultura*. Barcelona, La Magrana/Diputació de Barcelona, p. v-XLVI.
- Castillejo, J. (1919) *La educación en Inglaterra*. Madrid, La Lectura.

- Delgado, B. (2000) *La Institución Libre de Enseñanza en Cataluña*. Barcelona, Ariel.
- Domènech, S. (1995) *Manuel Ainaud i la tasca pedagògica a l'Ajuntament de Barcelona*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2008) «El moviment de renovació pedagògica públic i privat», a *Pedagogia, política i transformació social: l'educació en el context de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona, Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, p. 17-50.
- Eagleton, T. (2000) *The Idea of Culture*. Oxford, Blackwell.
- Elias, J. (2004) «Pedagogiaportiva» (1916-1917) i «Per què fem esport» (1918), a Santacana, C. *La Mancomunitat de Catalunya i la política esportiva*. Barcelona, Generalitat de Catalunya – Consell Català de l'Esport.
- (2008) «Els jocs de pilota» (1916?), a Puyalto, L., *La popularització del bàsquet a Catalunya. De l'escola a la pista*. Barcelona, Generalitat de Catalunya – Consell Català de l'Esport.
- Ford, B. (1992) *The Cambridge Cultural History, vol. 7: Victorian Britain*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Freixa, M. (1984) *Modernisme i Noucentisme a Terrassa*. Terrassa, Xarxa de Biblioteques Soler i Palet.
- Fullat, O. (1988) «Antropologia pedagògica d'Eugeni d'Ors», a Ors, E. *L'home que treballa i juga*. Vic, Eumo, p. XXIII-LX.
- Galí, A. (1978) «1905. Col·legi Mont d'Or. La vocació de Joan Palau Vera», a *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya (1900 a 1936)*. Llibre II (Ensenyament primari. Primera part). Barcelona, Fundació A. Galí, p. 61-76.
- González-Agàpito, J.; Marquès, S.; Mayordomo, A.; Sureda, B. (2002) *Tradicció i renovació pedagògica, 1898-1939: història de l'educació. Catalunya, Illes Balears, País Valencià*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Gurrera i Lluch, M. (2007) «El primer projecte educatiu del Col·legi Valldemia», Mataró, Museu Arxiu de Santa Maria – Patronat Municipal de Cultura.
- Houghton, W. E. (1957) *The Victorian Frame of Mind, 1830-1870*. New Haven, Yale University Press.
- Jardí, E. (1908). *La qüestió de l'ensenyança secundària. Problemes generals. Tipo de segona ensenyança convenient a Catalunya*. Memòria mecanoscrita.
- (1966) «Josep Pijoan», a *Tres diguem-ne desarrelats*. Barcelona, Selecta, p. 19-74.
- (1967) *Eugenio D'Ors. Obra y vida*. Barcelona, Aymà.
- Laudó i Castillo, X.; Monés, J. (2008) «Les influències dels corrents internacionals de l'escola nova», a *Pedagogia, política i transformació social: l'educació en el context de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona, Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, p. 227-247.
- Martí i Baiget, J. (2002) «Eladi Homs: un referent necessari a la renovació pedagògica a Catalunya», a *Eladi Homs, Articles pedagògics*. Vic, Eumo, p. XLV-C.
- Monés, J. (1977) *El pensament escolar i la renovació pedagògica a Catalunya (1833-1938)*. Barcelona, La Magrana.
- Nin, A. (2008) *Textos de pedagogia i literatura*, ed. Pelai Pagès. Barcelona, Llibres de Matrícula.

- Ors, E. (1947) *Nuevo Glosario*. Vol. I (MCMXX-MCMXXVI). Madrid, Aguilar.
- (pseud. «Xènius») (1988a) «Joan Palau Vera. I», a *L'home que treballa i juga*, Fullat, O. [ed.] Vic, Eumo, p. 292-293.
 - (pseud. «Xènius») (1988b) «Joan Palau Vera. II», a *L'home que treballa i juga*, Fullat, O. [ed.] Vic, Eumo, p. 293-294.
 - (pseud. «Xènius») (1988c) «Joan Palau Vera. III», a *L'home que treballa i juga*, Fullat, O. [ed.] Vic, Eumo, p. 294.
 - (pseud. «Xènius») (1996a) «Don Francisco» (10-i-1906), a *Glosari 1906-1907*, Pla, X. [ed.] Barcelona, Quaderns Crema, p. 20-21.
 - (pseud. «Xènius») (1996b) «En Joan Palau, noucentista» (21-ix-1906), a *Glosari 1906-1907*, Pla, X. [ed.] Barcelona, Quaderns Crema, p. 260-261.
- Palau Vera, J. (1917) «Quan jo anava a estudi...», *Quaderns d'Estudi*, IV, p. 309-318.
- Pijoa, J. (1968) «L'educació de les classes mitges i directores a Catalunya», a *La lluita per la cultura*, Jardí, E. [ed.] Barcelona, Edicions 62, p. 73-77.
- Pijoa, J. (1990) *Política i cultura*, Castellanos, J. [ed.] Barcelona, La Magrana/Diputació de Barcelona.
- Rovira, B. (1989) *Pau Vila, «He viscut!»*. Biografia oral. Barcelona, La Campana.
- Santamaria, N. (2001) *Carles Soldevila: L'intel·lectual i l'escriptor (1911-1936)*. Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona (tesi doctoral inèdita).
- Smith, P.; Summerfield, G. (1969) «Introduction», a *Matthew Arnold and the Education of the new order: A Selection of Arnold's writings on Education*. Cambridge, Cambridge University Press, p. 1-39.
- Vilanou i Torrano, C. (2008a) «Enllà del noucentisme: lectura pedagògica de l'arquitectònic d'Eugeni d'Ors», a *Pedagogia, política i transformació social: l'educació en el context de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona, Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, p. 107-144.
- (2008b) «Joan Bardina i la pedagogia de la voluntat». Disponible a: <http://www.edu21.cat/ca/continguts/163> [accés: 25.06.09]
 - (2008c) «Josep Elías i Juncosa: els valors de la pedagogia esportiva», www.edu21.cat/ca/continguts/280 [accés: 25.06.09]
- Watson, F. (1918) *Les relacions de Joan Lluís Vives amb els Anglesos i Anglaterra*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Novacentismo y anglofilia: Matthew Arnold en la obra pedagógica de Joan Palau Vera (1905-1919)

Resumen: Este trabajo confirma la influencia del sistema educativo derivado de las doctrinas de Matthew Arnold (y Thomas Arnold) en Cataluña, importado por el pedagogo novecentista Joan Palau Vera (1866-1919) y experimentado en el colegio Mont d'Or (1905-1912). Se argumenta la afinidad del modelo arnoldiano con la concepción novecentista de educación, sólidamente vinculada a la cultura y a la instrucción cívica y moral. Complementan este estudio dos anexos: el primero incluye las tres glosas que Eugeni d'Ors (Xènius) dedicó a Palau con motivo de su muerte; el segundo es un texto de Eladi Homs que muestra la pervivencia del modelo de educación novecentista de base arnoldiana, todavía en los años 30 del siglo pasado.

Palabras clave: historia de la educación, noucentisme, Eugeni d'Ors, Joan Palau Vera, colegio Mont d'Or, Matthew Arnold, *Culture and Anarchy*, Thomas Arnold

Noucentisme et anglophilie : Matthew Arnold dans l'œuvre pédagogique de Joan Palau Vera (1905-19)

Résumé: L'étude confirme l'influence du système éducatif découlant des doctrines de Matthew Arnold (et Thomas Arnold) en Catalogne, importé par le pédagogue *noucentista* Joan Palau Vera (1866-1919) et expérimenté au collège Mont d'Or (1905-12). L'article présente l'affinité du modèle *arnoldien* avec la conception *noucentista* d'éducation, étroitement liée à la culture et à l'instruction civique et morale. Deux annexes viennent compléter l'étude : la première comprend les trois écrits qu'Eugeni d'Ors (Xènius) a dédiés à Palau à l'occasion de sa mort ; la deuxième est un texte d'Eladi Homs qui montre la survivance du modèle d'éducation *noucentista* de base *arnoldienne* encore dans les années 30 du siècle dernier.

Mots-clés: histoire de l'éducation, *noucentisme*, Eugeni d'Ors, Joan Palau Vera, collège Mont d'Or, Matthew Arnold, *Culture and Anarchy*, Thomas Arnold

The noucentisme cultural movement and Anglophilia: Matthew Arnold in the educational work of Joan Palau Vera (1905-1919)

Abstract: This study describes the influence in Catalonia of the educational system that was derived from the doctrines of Matthew Arnold (and Thomas Arnold). This system was imported by Joan Palau Vera (1866-1919), an educationalist who belonged to the *noucentisme* cultural movement, and implemented in the Mont d'Or School (1905-1912). We discuss the similarity between the Arnoldian model and the *noucentisme* conception of education, which was closely linked to culture and to civic and moral education. The paper includes two appendixes: the first contains the three short essays that Eugeni d'Ors (Xènius) dedicated to Palau on his death; the second is a text by Eladi Homs that shows how *noucentisme's* educational model, which was based on the Arnoldian system, was still used in the 1930s.

Key words: history of education, *noucentisme*, Eugeni d'Ors, Joan Palau Vera, Mont d'Or School, Matthew Arnold, culture and anarchy, Thomas Arnold.